

ZGODOVINA IN ZGODOVINSKA VEDA OB SLOVENSKI ZAHODNI MEJI V LETU 1989

BRANKO MARUŠIČ

To poročilo o raziskovanju zgodovine ter o predstavljanju zgodovinskih raziskav na ozemljih ob slovenski zahodni meji v letu 1989 bi lahko pričeli z ugotovitvami, ki stoje na uvodnem mestu podobnega poročila za leto 1988.¹ V pojasnilo in opravičilo pa je vredno takoj na začetku dodati, da se obravnavana dejavnost osredotoča v prvi vrsti na Trst in tiste predele Goriške, ki sodijo k italijanski državi. Podatki so prevzeti po objavah v dnevniku in drugem periodičnem tisku, nekaterim dogodkom je pisec poročila osebno prisostvoval.

Zelo verjetno je, da je kak pomembnejši dogodek v tem poročilu prezrt. Zlasti velja to poudariti pri poročanju o dogodkih v Furlaniji, še posebej pa za območje zahodne Furlanije, katere središče je Pordenone. Ker pa so seveda kraji onkraj Tilmenta že precej oddaljeni od slovenske zahodne etnične meje, se očitno interes slovenskega zgodovinarja z večanjem zemljepisne oddaljenosti manjša.

Na začetku leta 1989 je vzbudil veliko pozornost javnosti izid knjige *La cultura slovena nel Litorale*, ki je prinesla gradivo s seminarja (oktober-november 1986) o slovenski kulturi na Primorskem; avtorji v zborniku objavljenih prispevkov so Slovenci (A. Rebula, B. Marušič, B. Uršič, L. Bratuž in E. Cevc). Predstavljena je bila 12. januarja 1989 v Gorici istočasno s podobno zasnovanim zbornikom o furlanski kulturi na Goriškem *Cultura Friulana nel Goriziano* (gradivo s seminarja v letu 1987). Oba seminarja je pripravil in oba zbornika izdal Istituto di storia sociale e religiosa v Gorici; tudi v letu 1989 je nadaljeval s svojo zelo odmevno aktivnostjo.² Oba zbornika sta bila predstavljena tudi v Krminu (9. 3.), v Novi Gorici (16. 3.), slovenski zbornik pa tudi v Ronkah (17. 11.).

Goriški zbornik o slovenski kulturi ima v prvi vrsti namen, da italijanske bralce seznanja s preteklostjo slovenskih sosedov. Podobne cilje ima tudi zbornik *Presenza e contributo della cultura slovena a Trieste*. V njem so objavljena predavanja, ki jih je pomladi leta 1987 v Trstu organizirala Skupina 85 pod pokroviteljstvom deželnega šolskega zavoda (IRRSAE). V publikaciji sodelujejo italijanski in slovenski pisci (G. Petronio, E. Sussi, D. Bratina, P. Merku, L. Bellomi, M. Milani-Kruljac, P. Cammarosano, P. Fonda), predstavljena je bila 1. decembra 1989. Seveda pa ni bil to edini tržaški zbornik, v katerem je našla mesto tudi slovenska problematika. Skoraj sedemsto strani obsega knjiga *Trieste: Lineamenti di una città*, v njej sodelujejo tudi slovenski avtorji (J. Pirjevec, T. Simčič, S. Pa-

hor, E. Sferco, Marijan Kravos, N. Maganja-Jevnikar, I. Jevnikar, D. Jakomin in M. Oblak).

Že nekaj let je v Trstu opazna dejavnost skupine slovenskih in italijanskih izobražencev, ki delujejo v Skupini 85. Na začetku leta (26. 1.) je ta skupina v sodelovanju z deželnim inštitutom za zgodovino odporniškega gibanja predstavila razpravo *Marte Verginella La Storia di Dolina tra Otto e Novecento* (*Qualestoria* št. 1, 1988). 31. marca je Skupina 85 pripravila mednarodno okroglo mizo o prevajanju del *Scipia Slataperja*; prireditev je pobudil malodane sočasni izid *Slataperjeve knjige Il mio Carso* v hrvaščini, slovenščini in nemščini.

Deželni inštitut za zgodovino odporniškega (osvobodilnega) gibanja v Julijski krajini, ki deluje v Trstu od leta 1953, je marljivo deloval. Njegovo glasilo revija *Qualestoria* je izhajala z manjšo zamudo, tako da je prva številka 17. letnika (1989) izšla konec poletja; prinesla je gradivo s simpozija o antisemitizmu v Italiji (Gorica, 8. in 9. 11. 1988). Na pomlad se je med predstavniki tega inštituta in tržaškega odbora za zaščito vrednot odporništva in demokratičnih institucij (antifašistični odbor) na eni ter s tržaškim dnevnikom *Il Piccolo* na drugi strani vnela polemika o fašizmu in antifašizmu. 5. marca 1989 je dnevnik objavil članek *15 zeri di follia dello Stato* (15 ničel blaznosti države), v katerem je glavni urednik *Paolo Francia* objokoval predrepubliško Italijo. Sledila je reakcija prizadetih in *Primorski dnevnik*³ je presodil, kako je v Italiji še vedno potrebna dejavnost antifašističnih ustanov tudi potem, ko je sicer minilo že pol stoletja od padca fašizma. Na tržaške posebnosti v odnosu do odporniškega in osvobodilnega gibanja je opozoril tudi zgodovinar *Galliano Fogar* v razgovoru z časnikarjem *Primorskega dnevnika*,⁴ da je tudi v italijanskem Trstu, še izraziteje kot drugod po državi, priča odklanijanju objektivnega in poštenega zgodovinarja, tako da se krajevna zgodovina sodi in ocenjuje le kot zgodovina obrambe italijanstva, pozabljajoč na vsedržavni in mednarodni okvir, v katerem se je mesto razvijalo. Ni nključje, poudarja naš sogovornik, da se mnogi še danes navdušujejo za zgodovinarje kot sta *Attilo Tamaro* in *Rino Alessi*, ki sta tržaška dogajanja ocenjevala izključno v črno-beli luči italijanstva in slovenske nevarnosti. V luči teh spoznanj in namenov je potekal tudi seminar Trst v vojni (1940-1945), ki sta ga pripravila deželni inštitut za zgodovino odporništva in tržaška pokrajina. Seminar je začel 20. novembra z okroglo mizo (s podnaslovom *So-*

očanje mnenj) na kateri so svoje poglede predstavili predvsem politični delavci (med njimi kot edini Slovenec tajnik deželne SSK I. Jevnikar). Sledilo je nadaljevanje seminarja (14. 12.) z nastopom zgodovinarjev in s podnaslovom Mesta in vojna: novi viri in metodološki oprijemi. Drugi del seminarja je bil zanimiv zaradi prikazane problematike in zaradi zanimivih pobud, ki jih na primeru druge svetovne vojne kaže italijanska historiografija; predavatelji na seminarju so prišli iz raznih italijanskih krajev. Tretji del seminarja (s podnaslovom Fašizem, Donava in Balkan ob koncu tridesetih let) se je odvijal januarja 1990. V tem delu so poleg italijanskih sodelovali tudi nemški in slovenski zgodovinarji. Seminar Trst v vojni (1940-1945) naj bi uvajal v mednarodni posvet o Trstu med drugo svetovno vojno, konec leta 1990.

V Trstu je leto 1989 minevalo še v znamenju nekaterih drugih seminarjev, posvetov, predavanj, predstavitev knjig itd. Pri nizu predavanj Trst in prva svetovna vojna (spomini in preiščljanja) je poleg tržaške občine in centra za gospodarske in politične študije »Ezio Vanoni« sodeloval tudi deželni inštitut za zgodovino odporništv. 7. aprila so o temi vojna in spomin govorili Camillo Zadra iz Trenta ter Elvio Guagnini in Marina Bossi iz Trsta, v drugem predavanju (12. april) je Mario Silvestri primerjal avstroogrsko in italijansko vojsko, dunajski profesor Karel Stuhlpfarrer je govoril o koncu Avstro-Ogrske in o novih ravnovesjih v podonavski Evropi, v zadnjem predavanju (27. 4.) je Mario Isnenghi govoril o zgodovinoписju o prvi svetovni vojni. Več je bilo v Trstu predavanj o sodobnejših problemih, udeleženci pa se kljub aktualnosti niso mogli izogniti pogledom na zgodovino (tako na primer simpozij o prihodnosti Trsta 20. in 21. januarja; simpozij o pluralizmu v socialistični družbi 9., 10. in 11. februarja; predavanje ob 40-letnici italijanske ustave 28. februarja; okrogla miza ob 40-letnici prvih volitev po drugi svetovni vojni v Trstu 7. novembra).

Iz dogodkov, ki so bili namenjeni starejši zgodovini, je potreba omeniti vsekakor več prireditev o neoklasicizmu, kot kulturnem in civilizacijskem pojavu v zgodovini Trsta. Že leta 1988 je pri tržaški založbi Fachin izšla zanjeta monografija Trieste, l'architettura neoclassica. Sledil je 24. in 25. februarja simpozij o neoklasicizmu v Trstu, na katerem pa so prevladoval predvsem teme iz kulturne zgodovine. 20. decembra je bila na tržaškem gradu odprta zgodovinska razstava Obrazi vojne, na njej je bilo prikazano predvsem fotografsko gradivo iz zbirke Henriquez. Med predstavitvami knjig je omeniti italijansko izdajo mediteranskega breviarja Predraga Matvejevića (knjigo je 10. februarja predstavil C. Magris), potem Il caso Austria. Dall'Anschluss all'era

Waldheim (urednika R. Cazzola in G. E. Rusconi; ob predstavitvi 28. maja je okroglo mizo vodil prof. Giorgio Negrelli), monografijo o glasbenih dogajanjih v Trstu (1750-1850), ki jo je napisal Giuseppe Radole (predstavljena 2. 6.), biografijo Vita di Enrico Berlinguer (avtor G. Fiori, predstavitev 10. 11.), 11. decembra pa je predstavitvi knjige o laični opoziciji v Italiji med leti 1861-1922 prisostvoval sam avtor, predsednik italijanskega senata Giovannini Spadolini. Izrazito tržaški zgodovini je posvečena knjiga Paola Seme Il cantiere S. Rocco: lavoro e lotta operaia 1858-1982, izdal jo je Istituto regionale di studi e documentazione sul movimento sindacale e sui problemi economici e sociali di Trieste e del Friuli Venezia Giulia (predstavljena je bila 30. junija). Bianca Maria Favetta je izdala monografijo Trieste. Costumi e mestieri dai documenti dell'Ottocento (založba Fachin), isti založnik je izdal knjigo Liliane Stock Weinberg L'anello, ki je družinska kronika družine Stock, znanih tržaških žganjarjev. V Gorici je izšla knjiga Giorgia Voghere Anni di Trieste,⁵ o kulturi Trsta na začetku 20. stoletja. Pozornost je vzbudila tudi zajetna monografija o reki Timav Il Timavo. Immagini, storia, ecologia di un fiume carsico, pri knjigi so sodelovali tudi slovenski avtorji (B. in M. Uršič, F. Habe, F. Leben).

Trojezično izdajo Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918, ki so jo izdali današnji arhivi v naslovu knjige omenjenih dežel so predstavili v Trstu 27. aprila. Iz dogajanj v Trstu je še omeniti tridnevni simpozij Trst-vzhodna dežela psihološke analize ob stoletnici rojstva psihiatra Edoarda Weissa, tržaškega rojaka; simpozij je bil v dneh med 8. in 10. decembrom.

Na Goriškem in v Gorici je delo na področju zgodovine označevala dejavnost Istituto di storia sociale e religiosa. Omenili smo že izdajo zbornika o slovenski kulturi na Primorskem in o furlanski kulturi na Goriškem. Inštitut je svoje akademsko leto pravzaprav odprl 10. februarja v dvorani goriške pokrajinske uprave. Predsednik inštituta prof. Fulvio Salimbeni je začrtal letni program, sledilo pa je nato predavanje tržaškega univerzitetnega profesorja Giulia Cervanija La storiografia nel Litorale fra '800 e '900. Mesec dni zatem (10.3.) je Inštitut predstavil gradivo s simpozija (1987) o oglejskem patriarhu Pavlinu Atti del convegno internazionale di studio su Paolino d'Aquileia nel XII centenario dell'episcopato. Istočasno je bil predstavljen zbornik Aquileia e le Venezie nell'alto medioevo, knjigo je izdal center za gornjejadransko starinoslovje (Centro Antichità Altoadriatiche). 16. junija je v Gorici predaval profesor beneške univerze Umberto Corsini o južnotirolskem vprašanju v letih 1918-1946; takrat je

predstavil knjigo *Alto Adige 1918-1946*, ki jo je napisal skupaj z nemškim zgodovinarjem Rudolfom Lillom. Jesenski del dejavnosti inštituta sta uvedla Giuseppe Dal Pozzo in Luigi Tavano s predavanjem (22. 9.) o raziskavi življenjepisa goriškega nadškofa Carla Margottija. Med 6. oktobrom in 10. novembrom je inštitut pripravil izpopolnjevalni tečaj za goriške šolnike; na tečaju so predavatelji prikazali probleme iz krajevnega goriške zgodovine od leta 1866 do konca prve svetovne vojne. Tečaj je pomagala organizirati založba »La Scuola« iz Brescie. 15. novembra je predsednik inštituta Fulvio Salimbeni predstavil v Gorici knjigo spominov Fey von Hassel (hčerka nemškega diplomata v Rimu) na čas pred in med drugo svetovno vojno; knjiga je izšla v Brescii z naslovom *Storia incredibile*. S prireditvijo simpozija ob 100-letnici smrti zgodovinarja, publicista in statistika Carla Czörniga (15.12.) je inštitut končal svoje delo v koledarskem letu. Na simpoziju so sodelovali z referati le italijanski poznavalci življenja in dela češkega Nemca, ki je poleg drugega napisal zelo obširno zgodovino goriške dežele (1873).

Goriška državna knjižnica (Biblioteca Statale isontina) je poleg svoje revije *Studi Goriziani* izdala enajsti suplement k reviji. Gre za zbornik člankov o goriškem germanistu Ervinu Pocarju (predstavljen je bil v Gorici 19. maja). Goriški pokrajinski muzej je dobil nove razstavne prostore v eni od palač ob goriškem gradu. V teh prostorih je priredil razstavo *Aureo Ottocento* (odprta 16. 6.). Ob razstavi je pripravil tudi predavanje Maddalene Malni Pascoletti o simboličnih in drugih pomenih nakita (26. 9.). Muzej je izdal drugi zvezek svojega glasila *Annali di storia isontina*. Ob predstavitvi (11. 5.) te publikacije je bilo krajše predavanje *Furia Bianca* o tihotapcih, izobčencih in biričih na Furlanskem v minulih stoletjih. Druga pomembnejša razstava goriškega pokrajinskega muzeja je bila *Theatrum Adriae* (odprta 23. 6.), prikaz geografskih kart in skic od 14. do 18. stoletja. Ob razstavi je izšel bogat katalog, 17. in 18. novembra pa je sledil v Gorici poseben geografski simpozij posvečen razstavi, predvsem pa zemljepiscu Alessandru Cucagni (1917-1987). Predavatelji, največ jih je bilo s tržaške univerze, so svoje delo usmerili predvsem v obravnavo zgodovinskih tem s področja geografije.

Med ostalimi goriškimi prireditvami je potrebno naprej označiti 23. srednjeevropsko srečanje (7. – 9. 12.) o kulturi in družbi v dvajsetih letih dvajsetega stoletja v srednjeevropskem prostoru. Lepo število udeležencev in referentov, ki so prišli iz Avstrije, Češkoslovaške, Jugoslavije, Madžarske, Nemčije in seveda Italije, je svoje nastope namenjalo v prvi vrsti leposlovju in drugim zvrstem umetnosti, manjkali pa niso tudi zgodovinski referati med katerimi je omeniti prikaz dvajsetih let

na Slovenskem Vasilija Melika, referat Gustava Cornija o srednjeevropskem prostoru po prvi vojni, Pasqualeja Fornara o boljševiskih revolucionarnih vzgibih na Madžarskem, Avstriji in Bavarski po prvi vojni, Angela Are o Avstriji med cesarstvom in republiko, Umberto Corsinija in Paola Zillerja o južni Tirolski po razpadu Avstro-Ogrske ter Fulvia Salimbenija o razmerah v Julijski krajini v istem obdobju.

Na začetku leta so v Gorici počastili tridesetletnico revije *Iniziativa Isontina* (proslava je bila 27. 1.), ki je tudi na polju zgodovinpisja začrtala nova pota zlasti v odnosu do različnih etničnih sestavin historične dežele Goriške. Mesec dni zatem (25. 2.) je sledila proslava 25-letnice katoliškega tednika *Voce Isontina*. Maja pa je izšla prva številka dvojezičnega lista *Isonzo-Soča*, druga številka (s posebnim insertom *Sama Pahorja* o fojbah) je izšla konec leta. 5. maja je goriška pokrajinska uprava predstavila dvojezični zbornik o glasbeniku in žrtvi fašizma Lojzetu Bratužu; knjiga je prinesla gradivo z enodnevnega simpozija, ki je bil v Gorici na pomlad leta 1987. Zbornik je bil prikazan tudi v Trstu (Društvo slovenskih izobražencev) 5. junija ter v Pevmi pri Gorici 28. junija. Oktobra je izšla posebna publikacija ob 30-letnici krvodajalske organizacije (ADVS) na Goriškem, decembra pa je prav tako posebna brošura počastila 65-letnico ustanove za ljudske hiše na Goriškem (IACP). Razprava o zgodovini goriške predilne industrije SAFOG (*Qualestoria* št. 2, 1988) je bila prikazana na posebnih prireditvah v dvorani goriške pokrajinske uprave (2. 3.). Pokrajinska uprava je sodelovala tudi pri predstavitvi fotomonografije o občini Nova Gorica (Gorica, Kulturni dom) 13. aprila 1989; knjiga je izšla v štirih jezikih, predstavitev je bila namenjena v prvi vrsti italijanski verziji. Ob tej priložnosti je goriški župan Antonio Scarno napovedal izid zbornika, s katerim bi obe občini (Gorica in Nova Gorica) počastili bližajočo se tisočletnico prve omembe Gorice v zgodovinskih virih (1001). Tudi knjiga *Gorizia* in posa je namenjena v prvi vrsti fotografskemu upodabljanju Gorice skozi desetletja, ki so sledila iznajdbi fotografije; knjigo so predstavili v Gorici 22. novembra 1989 (to nalogo sta opravila prof. G. Cervani in G. P. Gri). 26. novembra so z rednim letnim kongresom (66. po vrstnem redu) v Gorici počastili sedemdesetletnico furlanskega filološkega društva (*Società Filologica Friulana*), dogodek je počastilo še nekaj prireditev v Gorici in na furlanskem podeželju. Ob jubileju in ob goriškem kongresu je društvo izdalo posebno zborniško publikacijo *Friûl di soreli jevât*.

Na posebnem mestu je omeniti simpozij *Prisotnost in vloga Slovencev v razvoju Goriške* (Gorica, 11. in 12. maj 1989), pripravila ga je Konzulta za vprašanja mestne etnične

manjšine, goriška občina ob strokovnem sodelovanju goriške podružnice Slovenskega raziskovalnega inštituta (SLORI) in goriškega mednarodnega socialnega inštituta (ISIG). Na simpoziju so sodelovali slovenski in italijanski predavatelji, obravnavana tematika je bila razpeta med zgodovino in sedanostjo. Izrazito zgodovinske teme so prikazali Branko Marušič, Marko Waltritsch, Pavle Merku, Lojzka Bratuž, Milica Kacin-Wohinz in Miran Komac.

V raziskovanje preteklosti so bili vključeni tudi nekateri manjši kraji na Goriškem. V Krminu so pripravili diskusijo o problemu novembra 1918, o koncu prve svetovne vojne. Pri prireditvi so sodelovali Pier Luigi Bertinaria, Walther Schaumann in Mario Silvestri; istočasno so predstavili zbornik *Ottobre 1917*, v katerem je zbrano gradivo iz diskusije o kobarški bitki, Krmin, 4. december 1987). V Krminu so 23. decembra prikazali knjigo o rojaku Luigiju Visintinu, znanem italijanskem zemljepiscu in kartografu. Revija *Il Territorio*, ki izhaja v Ronkah je svojo 25. in 26. številko namenilo Istri (na podoben način je dvojno številko 16-17/1986 namenila slovenski manjšini v Italiji). Obe številki obsegata preko 600 strani, napisalo jih je lepo število avtorjev. Ob tem je omeniti še eno izdajo o istrskih problemih, gre za objavo gradiva z okrogle mize (Trst, november 1987), ki je pri tržaškem krožku »Istria« izšla pod naslovom *Popoli e cultura in Istria: interazioni e scambi*.

30. novembra se je začel v Zagraju (Sagrada) ob Soči (južno od Gorice) ciklus predavanj, posvečen reki Soči: program predavanj, ki naj bi se odvijala tudi v začetku leta 1990, je najavil udeležbo tudi slovenskih poznavalcev. V začetku maja 1989 je Giancarlo Bertuzzi predaval v Fogliano o dejavnosti skupine Montes, ki je odigrala pomembno vlogo v furlanskem odporniškem gibanju. 27. oktobra pa so v Šmartinu (S. Martino del Carso) prikazali delo Daria Mattiussija S. Martino del Carso: storia, societa e ambiente. Poslušalce je v predstavitev uvedel Giancarlo Bertuzzi, govorec o majhnih skupnostih v velikih zgodovinskih dogodkih ter o deželah in ljudeh v prvi svetovni vojni.

Poročilo o dogajanjih v Vidmu in drugih furlanskih krajih je – kot omenjeno – nepopolno. Iz dejavnosti furlanskega inštituta za zgodovino odporništvaja je potreba omeniti vsaj seminar *Regime fascista e fascismo locale nelle regioni dell'Italia nordorientale*. Temi della storiografia e ipotesi di ricerca, 12. in 13. maja v Vidmu. Prispевke slovenske in jugoslovanske historiografije pri obravnavi Julijske krajine med obema vojnama sta podala Milica Kacin-Wohinz in Branko Marušič. Isti inštitut je bil tudi soorganizator predstavitve knjige *La Resistenza in Friuli 1943–1945 av-*

torja Giampaola Galla (Videm, 13. maj 1989) in obsežnega zbornika o tržaški Rižarni San Sabba. *Istruttoria e processo per il lager della Risiera* (Videm, 19. maj 1989). V Pordenonu je Istituto regionale di studi europei del Friuli Venezia Giulia priredil med 3. marcem in 6. aprilom 1989 seminar *Alle origini della democrazia*, na katerem so predavatelji zgodovinske teme (predvsem v spominu na francosko revolucijo) prenašali v sodobno družbo. V Bellunu pa je bil med 25. in 27. majem 1989 tridnevni seminar o goratih predelih Veneta v novejši zgodovini. Manjšine in njih jeziki so bili predmet posebne okrogle mize v Vidmu (18.2.) in mednarodnega simpozija prav tako v Vidmu, septembra meseca.

Konec leta je bil v Passarianu in v Vidmu predstavljen preko 500 strani obsegajoč turistični vodnik po deželi Furlanija – Julijska krajina; izdala ga je založba De Agostini iz Novare, napisal pa Giuseppe Bergamini. V Ogleju je bil 20. aprila simpozij o projektu študija furlanske zgodovine od časa oglejskega patriarhata dalje.

Svojestven delež je prispevala tudi slovenska manjšina. Vključena je bila seveda v dogajanja večinskega naroda, hodila pa je tudi po lastnih poteh. Slovenci na Tržaškem, Goriškem in v Benečiji so izdali nekaj knjig, počastili so pomembnejše jubileje ter pripravili okrogle mize in predavanja posvečena preteklosti.

Predstavitev prevoda zgodovine Langobar-dov Pavla Diakona s komentarjem akademika Boga Grafenauerja v Trstu (Društvo slovenskih izobražencev) 13. februarja 1989 se ni mogla izogniti polemičnim besedam uperjenih do piscev, ki v Venetih spoznavajo prednike Slovencev. Prav ti pisci (Matej Bor, Jožko Šavli in Ivan Tomažič) so svojo skupno knjigo o Venetih predstavili v Gorici 9. novembra 1989. Pri razstavi *Trouver Trieste*, ki jo je tržaško mesto prikazalo v Parizu, so bili tržaški Slovenci skorajda prezrti in v zadnjem trenutku so uspeli pripraviti nekaj diskusijskih večerov; odvijali so se v Pompidoujevem centru. Takrat prikazane referate je tržaška Narodna in študijska knjižnica objavila v trojezičnem (italijanščina, slovenščina in francoščina) zborniku *Slovenski glas*. Predstavili so ga 23. februarja v Trstu, pa tudi v Ljubljani (14.3.). Zbornik prinaša prispevke devetih avtorjev. 20. aprila so v Špetru Slovenov predstavili knjigo *Per un pugno di terra* slava avtorja Pavla Petričiča (Petriciga). Knjiga obravnava dogodke med drugo svetovno vojno in po njej v Beneški Sloveniji. V drugi polovici leta pa je izšlo še nekaj pomembnih del. Ob stoletnici posojilnice v Nabrežini so 22. oktobra predstavili knjigo Marka Waltritscha *Posojilnice na nabrežinskem Krasu*. O knjigi so nato govorili na posebni prireditvi v Nabrežini 10. novembra, spremljala jo je tudi razstava

o hranilnicah in posojilnicah na nabrežinskem Krasu. Nabrežina pa je dobila še eno krajevno publikacijo in sicer monografijo Nabrežinski kamnolomi, ki so jo napisali Aleš Breclj, Zvonko Legiša in Ivan Vogrič.⁷ Izšli sta še dve knjigi o slovenskem bančništvu na Tržaškem. Ob otvoritvi svojih poslovnih prostorov je obširen dvojezični zbornik (ni povsem zgodovinski) izdala hranilnica in posojilnica na Opčinah, svojo tridesetletnico pa je z objavo knjige Milana Pahorja Slovensko denarništvo v Trstu, Denarne zadruge, hranilnice, posojilnice in banka v Trstu 1880–1918, izdala Tržaška kreditna banka (predstavitev 15. decembra). Septembra je dom »Jakoba Ukmarja« v Škednju predstavil tri svoje izdaje: mapo fotografij iz Škedenjskega etnografskega muzeja, drugo izdajo Dušana Jakomina knjige Škedenjska krušarica ter ponatis znane knjige Jakoba Sokliča Istra kliče... (knjiga je prvič izšla leta 1928). Ukmarjev dom v Škednju pa je izdal in nato 3. decembra predstavil dvojezično knjigo Dušana Jakomina La chiesa di Servola – Cerkev v Škednju. Pisec knjige je 19. decembra prejel posebno priznanje skupnosti muzejev Slovenije. Decembra so bile predstavljene tudi koledarske knjige Založništvo tržaškega tiska in Goriške Mohorjeve družbe, med knjigami zadnje je omeniti predvsem 15. snopič Primorskega slovenskega biografskega leksikona. 7. novembra je bilo v Trstu predstavljeno delo Pavla Strajna La comunità sommersa. Gli sloveni dalla A alla Z. Med ostalimi knjižnimi izdajami je potreba še omeniti dopolnjeni ponatis brošure Bazovica v boju, Liber memorialis slovenske klasične gimnazije v Trstu (1948–1988), Vilija Prinčiča 25 let, 1963–1988, Športno združenje Dom, Karla Šiškoviča Znanstveno razmerje do vprašanja narodnosti, publikacijo gradiva o študijskih dnevnih Draga 1988, Maria Gariupa knjige I parroci di Ugovizza. 500 anni di vita paesana, brošuro ob desetletnici društva »Jože Rapotec« v Prebenegu in zbornik ob 30 letnici Slovenske katoliške prosvete.

Nekateri jubileji so pobudili spominske prireditve, tako počastitev duhovnika Ivana Tula ob 30-letnici smrti (Mačkolje, 22. januarja s predavanjem Toneta Požarja). V Komnu so 18. marca primorski katoliški izobraženci pripravili simpozij o življenju in delu tržaškega rojaka, duhovnika in javnega delavca Virgila Ščeka. Referate so pripravili Peter Stres, Marko Tavčar, Tone Požar in Adrijan Pahor (objavljeni so v št. 46-7 revije 2000). Simpozij je počastil stoto obletnico Ščekovega rojstva. V tržaškem Kulturnem domu so konec novembra počastili 120-letnico pojava slovenskega športa v Trstu. Ob 275-letnici usmrtilve tolminskih puntarjev je bila v Gorici 23. novembra krstna izvedba opere Tolminski puntarji Ubalda Vrabca. Prireditve je spremljala zgodovinska razstava poleg tega pa je skupina

Goričanov italijanske in slovenske narodnosti naslovlila občinski in pokrajinski upravi prošnjo, da bi na goriškem Travniku postavili usmrčenim kmečkim voditeljem posebno spominsko znamenje. Slovenski raziskovalni inštitut je v sodelovanju z Narodno in študijsko knjižnico iz Trsta pripravil mladinski raziskovalni tabor v Reziji (21.8. do 2.9.). Na Bukovju pri Števerjanu pa so 22. novembra predstavili zbornik gradiva z raziskovalnega tabora, ki se je odvijal v Števerjanu in sosesčini poleti leta 1988. Vznemirljiva tematika o kraških jamah – fojbah je na razpravo, ki sta jo na Opčinah 12. septembra vodila Jože Pirjevec in Stojan Spetič privabila veliko poslušalcev. Samo Pahor pa je na Padričah, (junij 1989), govoril o priimku Grgič, v tem kraju je namreč pogost.

Za konec bi omenili še nekaj dogodkov, ki se na obravnavane probleme bolj posredno vežejo. Najprej je omeniti Mahničev simpozij v Rimu, v organizaciji slovenske teološke akademije, od 11. do 16. septembra. Preko 20 predavateljev je z različnih izhodišč razglabljalo o osebnosti dr. Antona Mahniča. Med slovensko manjšino v Italiji je veliko odobravanja doživel šolski učbenik o literaturi v deželi Furlanija – Julijska krajina Pietra Sarzana; učbenik je namreč pošteno upošteval tudi delež slovenskih ustvarjalcev. Novembra meseca je umrl odvetnik Cesare Pagnini (1899), ki je bil sicer tržaški župan za časa nemške okupacije, uveljavljal pa se je tudi kot zgodovinar v duhu Tamarovega nacionalističnega zgodovinopisja. Fran Juriševič (1907–1989), ki je nazadnje živel v Kopru, je zapustil za sabo deli o zgodovini poštnega prometa na Primorskem ter o partizanskem gospodarstvu med NOB na Primorskem. Arhitekt Valentin Simoniti (1918–1989) je kot eden redkih beneškoslovenskih izobražencev v svojih publicističnih nastopih posegal tudi v zgodovinska dogajanja rodni krajev.

Bolj ali manj redno so v letu 1989 izhajale zgodovinske in domoznanske revije. Med knjigami, ki jih v gornjem nismo posebej imenovali, pa velja pozornost nameniti vsaj še naslednjim izdajam: G. Pieri, Napoleone e il dominio napoleonico nel Friuli (Trieste 1988), F. Tassin, Aiello, Crauglio, San Vito al Torre: popolo e Chiesa 1716–1753 (Udine 1989), M. Michelutti, La figura e l'opera di Tiziano Tessitori (Udine 1989) in seveda celi vrsti periodičnih izdaj. Pri tem so domoznanske izdaje iz Gorice in Vidma izhajale bolj redno od onih iz Trsta. Vsaka izmed teh periodik bi seveda zaslužila posebno obravnavo, tako kot tudi mnoge od knjižnih objav, ki jih ta pregled omenja.

Končujemo z ugotovitvijo, da je tudi leto 1989 bilo uspešno. Številne raziskave, objave, predstavitve in simpoziji preočito kažejo tudi na trdno ekonomsko osnovo, ki je omo-

gočala njih uresničevanje. Dežela Fulanija – Julijska krajina utripa namreč v nenehnem gospodarskem razvoju.

OPOMBE

1. Kronika 37/1989, 139–142. — 2. Več o dejavnosti inštituta poroča Primorski dnevnik (št. 50, 1.3.1989) v razgovoru z njegovim predsednikom prof.

Fulviom Salimbenijem. — 3. Št. 71, 25.3.1989. — 4. Št. 282, 7.12.1989. — 5. M. Verginella, Tržaška leta pisatelja Giorgia Voghere o zgodovini mesta – brez omenbe Slovencev. Primorski dnevnik št. 119, 24.5.1989. — 6. Glej razgovor urednika Primorskega dnevnika (št. 11, 14.1.1989) s prof. Jožetom Pirjencem ter nagovor slednjega ob predstavitvi zbornika v Ljubljani (Naši razgledi 24.3.1989, str. 181–2). — 7. razgovor z avtorji knjige je objavil Primorski dnevnik (17.10.1989).

